

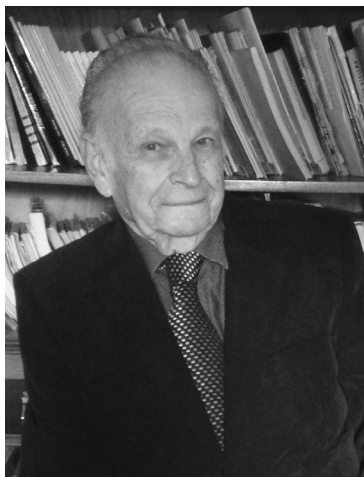
Spomienka na Teodora Münza

Dr. h. c. PhDr. Teodor Münz, CSc.
(1. 1. 1926 – 14. 7. 2022)

Dňa 14. júla 2022 sa slovenská filozofická obec dozvedela smutnú správu. Vo veku deväťdesiatšesť rokov zomrel jeden z jej najvýznamnejších filozofov – znalec dejín slovenskej, európskej, ale aj svetovej filozofie, prekladateľ filozofických diel z nemčiny, emeritný vedecký pracovník Filozofického ústavu SAV a externý prednášateľ na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, Dr. h. c., PhDr. Teodor Münz, CSc.

Jeho rodiskom sa dňa 1. januára 1926 stalo mestečko Vrútky, železničný uzol na severnom Slovensku neďaleko Žiliny a Martina. K svojmu rodisku a jeho okoliu mal veľmi vrúcny vzťah. Pokiaľ mu to zdravotný stav dovoľoval, každoročne tam vlakom z Bratislavy cestoval a navštevoval ich. Mal tam pochovaných aj svojich rodičov, na ktorých vždy s úctou spomínal, lebo práve oni mu vštepili zásady neúnavnej pracovitosti, čestnosti, vytrvalosti a lásky ku knihám i prírode. Už vo svojom detskom veku obdivoval tamjšie prírodné krásy, sútok riek Váhu a Turca, neďaleké Martinské hole a Turčiansku kotlinu. Vo svojich spomienkach sa k nim neustále vracal. Prežil tam nielen celú svoju mladosť, ale v tomto prostredí pochopil aj korene svojho hlbokého vzťahu k prírode a súčasnú potrebu a povinnosť človeka chrániť ju. Filozofické reflexie vzťahu človeka k prírode sa stali v posledných dekádach Münzovej tvorby azda najdominantnejšie. Svojho veľkého rodáka si mesto Vrútky uctilo udelením čestného občianstva (2017).

Neďaleké mesto Martin, jedinečné centrum slovenského historického i kultúrneho diania a vzdelanosti, prirástlo Münzovi k srdcu počas jeho

gymnaziálnych štúdií. Absolvoval tu najskôr tri ročníky reálneho gymnázia, avšak počas vojnového Slovenského štátu musel pre židovský pôvod svojho otca gymnázium opustiť. Onedlho nastúpil na *Slovenské evanjelické kolegiálne gymnázium* v Prešove, v meste, ktoré si tiež nesmierne obľúbil. Fascinovalo ho svojou kultúrou, a najmä hudobným a divadelným umením. A bol to práve Prešov, kde si všimol v kníhkupectve knihu S. Š. Osuského *Prvé slovenské dejiny filozofie* (vyšla v roku 1939). Hneď si ju aj kúpil, a ako často spomínal, nerozumel v nej síce ničomu, no strhla ho tušením veľkého dobrodružstva poznania. Stala sa mu prvou inšpiráciou pre štúdium filozofie. Stredoškolské vzdelanie dokončil nakoniec opäť na pôvodnom reálnom gymnázium v Martine v roku 1945. Maturoval oneskorene, až po návrate zo Slovenského národného povstania, do ktorého sa aktívne zapojil.

Po maturite sa zapísal na Filozofickú fakultu vtedajšej Slovenskej univerzity (v súčasnosti Univerzity Komenského) v Bratislave na štúdium filozofie a francúzštiny. Po promócii v roku 1950 mu na Filozofickom ústave vtedajšej Slovenskej akadémie vied a umení (SAVU), dnešnej Slovenskej akadémie vied (SAV), ponúkli miesto vedeckého pracovníka. Filozofický ústav sa vtedy ešte iba budoval a on miesto ochotne prijal. Zostal tu pracovať až do dobrovoľného odchodu na dôchodok začiatkom roku 1992.

Popri pôsobení na Filozofickom ústave SAV Teodor Münz externe prednášal dejiny filozofie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. V období ideologických a politických čistiek, teda v tzv. „normalizačných“ rokoch 20. storočia (bolo to hneď na začiatku 70-tych rokov po jeho návrate z niekoľkoročného pobytu v Nemeckej spolkovej republike ako štipendistu Humboldtovej nadácie) dostal zákaz prednášať. Bol obvinený z revizionizmu a zrušili mu pôvodne prijatý návrh na udelenie titulu docent. Viac sa Münz o udelenie titulu docent a profesor už nikdy neuchádzal. Čestné univerzitné akademické ocenenie *doctor honoris causa* (Dr. h. c.) dostal však v roku 2008, ktoré mu udelila Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach. Jeho mimoriadne plodnú vedeckú prácu na Filozofickom ústave ocenilo vedenie SAV viackrát. V roku 1986 získal *Striebornú* a v roku 1993 *Zlatú plaketu Ľudovíta Štúra* za zásluhy v spoločenských vedách, v roku 1996 obdržal *Zlatú medailu SAV*, v roku 2006 bol zaradený medzi *Významné osobnosti SAV* a nakoniec v roku 2020 mu bol udelený status *emeritného vedeckého pracovníka*.

Počas svojej vedeckej práce na Filozofickom ústave SAV sa Teodor Münz venoval viacerým témam. Najprv to bol výskum dejín slovenskej filozofie, presnejšie skúmanie rozvíjania filozofického myslenia na území Slovenska. Konkrétne sa zameriaval na etapu osvietenského myslenia na Sloven-

sku. Veľkú časť výskumu zasvätil dejinám filozofie na uhorskej *Trnavskej univerzite*, ale svoju pozornosť zameriaval aj na náboženskú, resp. teologickú filozofiu z obdobia novovekého Slovenského štátu. Výsledkom týchto skúmaní boli najmä jeho monografie *Náhľady filozofov Malohontskej spoločnosti* (1954) a *Filozofia slovenského osvietenstva* (1961). No nielen slovenské, ale aj francúzske, anglické a nemecké osvietenstvo (ktoré sa od slovenského osvietenstva značne líšilo) patrili k jeho výskumnému záujmu. V osvietenstve nachádzal zo začiatku základnú inšpiráciu vo vzťahu ku kritike náboženstva a až v neskoršej etape svojho života dospel k názoru, že „osvietenstvo ho nielen osvietilo, ale aj veľmi zatemnilo“, a to najmä akousi plochosťou, neschopnosťou zamyslieť sa nad hlbším významom náboženstva pre život ľudí. A hoci on sám sa k náboženskej viere (ktorú „stratil“ počas svojich štúdií hlavne pod vplyvom Feuerbachovho diela) nikdy nevrátil, získal pre ňu veľké pochopenie. Samotného Feuerbacha považoval za *oneskoreného* nemeckého osvietenského materialistu. Osvojil si aj jeho interpretáciu náboženského kresťanského Boha, ktorého si človek stvoril na svoj obraz. Základom mu bola Feuerbachova práca *Podstata kresťanstva*, ktorú v roku 1954 preložil aj do slovenčiny. Hold Feuerbachovej filozofii vzdal vo svojej monografii, ktorú začal písať už počas výskumného pobytu v Nemecku pod názvom *Humanistická iniciatíva Feuerbachovej filozofie* (1971). V roku 1972 sa stal tiež členom Feuerbachovej spoločnosti *Societas ad Studia de Homine in Condizione Colenda*.

Od svojho obľúbeného autora postupne prechádzal k výskumu diel iných mysliteľov. Druhým celoživotným inšpiratívnym filozofom mu bol B. B. Spinoza, podľa jeho názoru jeden z posledných „veľkých reformátorov náboženstva“ a „prvý Európan bez vyznania“. Aj jemu venoval pozornosť v samostatnej monografii vydanej v roku 1977 s jednoduchým názvom *Baruch Benedictus Spinoza (1632–1667)*. No so Spinozovou filozofiou, presnejšie so svojimi vlastnými názormi na Spinozovo myslenie sa Teodor Münz vyrovnával neustále. Stal sa tiež aktívnym prispievateľom a členom redakčnej rady Spinozovej spoločnosti, vydávajúcej prestížnu ročenku *Studia Spinozana*. Mnohé svoje postoje k Spinozovi, ktoré predstavil v spomínanej monografii, neskôr pozmenil, viaceré prehĺbil a mnohé rozvinul vo svojej poslednej monografii *Ježiš Kristus a svätý Pavol vo filozofii Barucha Spinozu* (2022), ktorá vyšla iba necelé dva mesiace pred jeho smrťou.

Je potrebné sa však zmieniť aj o treťom mysliteľovi, ktorého ideový vplyv zanechal na Münzovom myslení značné stopy. Je to F. Nietzsche! Bol mu celoživotným pomyselným partnerom, ale aj protivníkom. Nesmierne si ho vážil, no v mnohom ho neprijímal a kritizoval. Išlo predovšetkým o roz-

siahlu kritiku jeho noetických názorov. Napísal o ňom niekoľko vedeckých štúdií a vo svojej vynikajúcej knihe *Listy filozofom* (2002) mu „napísal“ dokonca dva listy. Vyznáva sa v nich zo svojich pocitov k nemu aj z hlbokého premýšľania o jeho filozofii, zo svojho obdivu, súhlasu i nesúhlasu, ba až odporu, ale zároveň z hlbokej poklony pred „iskrením jeho ducha“. Aj toto boli dôvody, prečo sa Teodor Münz v poslednej dekáde svojho života rozhodol ešte preložiť dve Nietzscheho práce *Vôľa k moci ako poznanie* (2014) a *Kritika morálky. Morálka ako vôľa k moci* (2016). Za tento preklad získal v roku 2017 prémii Literárneho fondu v kategórii spoločenských vied.

Keď už spomíname Münzovu prekladateľskú prácu, nesmieme opomenúť jeho preklady najvýznamnejších diel klasikov nemeckej filozofie. Okrem spomínaného prekladu Feuerbachovej *Podstaty kresťanstva* (1954) preložil aj jeho *Vybrané spisy z gnozeológie a etiky* (1958) a prácu *Človek stvoril boha podľa svojho obrazu* (1965). Z diela G. W. F. Hegela to boli práce *Filozofia dejín* (1957), *Logika* (1961) a *Logika ako veda I. – II.* (1985). No azda najväčšiu prekladateľskú pozornosť venoval Münz I. Kantovi. V roku 1963 to bol prvý preklad Kantovej práce *K večnému mieru*. Druhé, opravené vydanie prekladu *K večnému mieru* doplnené o ďalšie spisy *Idea ku všeobecným dejinám v svetoobčianskom zmysle* a *Domnelý začiatok ľudských dejín* vyšlo v roku 1996. Medzitým preložil *Prolegomena ku každej budúcej metafyzike, ktorá sa bude môcť nazývať vedou* (ako súčasť VI. zväzku *Novoveká racionalistická filozofia. Antológia z diel filozofov VI.* (1970). Nasledovali práce *Kritika čistého rozumu* (1979), *Kritika praktického rozumu* (1990), *Zmysel tvojho života* (výber zo súborného nemeckého diela) (1993). K výpočtu Münzových prekladov patrí ešte preklad práce S. Freuda *Totem a tabu* (1966) a J. G. Fichteho *Výber z diela* (1981). Okrem spomenutých knižných prekladov to bol ešte celý rad vedeckých štúdií mnohých nemeckých autorov. V danom kontexte je potrebné pripomenúť, že uvedené preklady nielenže sprostredkovali slovenským čitateľom diela veľkých filozofov, ale mali aj nesmierny význam pre rozvoj slovenskej filozofickej terminológie.

Ak sa ešte vrátíme k Münzovmu záujmu o preklady diela I. Kanta, treba dodať, že ruka v ruku s prekladáním jeho diel sa odvíjalo aj jeho skúmanie Kantovej filozofie. Svedčí o tom množstvo jeho konferenčných prednášok a štúdií, ktoré publikoval v mnohých vedeckých zborníkoch a časopisoch. Medzi inými to bol aj časopis *Studia Philosophica Kantiana*, ktorý bol založený v roku 2012 zásluhou už zosnulého prof. L. Belása.¹ Teodor Münz v ňom publikoval veľmi inšpiratívne texty. Spomeňme hneď prvý text pod

¹ Bližšie pozri Zákutná, S.: Za Ľubomírom Belásom. *Studia Philosophica Kantiana*, 11(1), 2022, s. 69–71.

názvom *Nietzscheho kritika Kantovej metafyziky* (2012, roč. 1, č. 2, s. 50 – 66), na ktorý nadviazal štúdiou *Od Kantovej metafyziky k Nietzscheho základom metafyziky* (2015, roč. 4, č. 1, s. 3 – 16). Za zamyslenie tu stojí najmä Münzovo tvrdenie, že „Nietzsche, kritik Kantovej metafyziky, odhalil základy každej metafyziky, na ktorých si veľmi zakladal a ktoré dokonca pokladal za nevyhnutné, potrebné a pre človeka životazáchovné; jeho život by bez nich nebol možný“ (2015, s. 3.) S mnohými zaujímavými postrehmi sa stretávame v celom rade Münzových textov, ktorými prispel v rámci riešenia výskumného projektu *Filozofické dedičstvo Immanuelu Kanta a súčasnosť* (pod vedením prof. L. Belása na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove) do publikovaných kantovských zborníkov: *Je Kantova vec o sebe celkom nepoznatelná? Existuje Kantova vec o sebe vôbec?* (7. kantovský zborník, Prešov, 2010, s. 15 – 19) a *Niektoré osudy Kantovej metafyziky a metafyzickej potreby* (8. kantovský zborník, Prešov 2011, s. 99 – 107). Kantovské motívy nájdeme aj v mnohých ďalších Münzových štúdiách, z ktorých jednoznačne vystupuje na povrch jeho fascinácia metafyzickou problematikou, otázkami poznávania skutočnosti, ako aj etikou a morálkou. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že po celý profesionálny život Münza najväčšími priťahovali problémy teórie poznania, otázky pravdy a omylu, dobra a zla, vzťahu človeka a prírody, človeka a Boha. Svedčia o tom aj monografie z posledného obdobia jeho života: *Hľadanie skutočnosti* (2008), *Cesta za skutočnosťou bez metafyziky: s Nietzschem a proti nemu* (2014) či *Odchádzame? Esej o človeku a prírode* (2020). Bol presvedčený, že poznanie skutočnosti, ktorá je meniteľná, je možné, aj keď iba relatívne. Každé poznanie, aj to filozofické, je subjektívne sprostredkované, historicky podmienené, hoci môže byť aj nadčasové. A presvedča nás o tom aj Münzova tvorba, ktorú nám okrem spomenutých monografií a prekladov zanechal v desiatkach vedeckých štúdií a filozofických esejí, recenzií, polemík, ba i v mnohých popularizačných článkoch (predovšetkým v časopise *Mosty*). Pri tom všetkom sa jeho originálne myšlienky a hlbokomyseľné úvahy vždy snúbili s jeho príslovečnou skromnosťou, dobrotivosťou, prívetivosťou a žičovnosťou. Bol vskutku jedinečný, pritom mimoriadne pracovitý, disciplinovaný a túžiaci po múdrosti. Rozumel filozofii a žil ňou. Skúmal a spoznával pritom život zo všetkých možných strán, „pitval“ aj seba, aby siahol na dno sebaznania.

Popri všetkej mnohorožmernej filozofickej a prekladateľskej tvorbe sa Münz vášnivo zaujímal aj o vážnu hudbu (jeho obľúbeným autorom bol Richard Wagner), venoval sa aj hre na husliach, práci s drevom, rádioamatérstvu a astronómii (sám zostrojil veľký ďalekohľad). Jeho vitalita, záujem o okolitý svet, ochota pomáhať a galantnosť boli obdivuhodné a udržal si ich

do posledných chvíľ jeho plodného života. Za druhý pól tohto života považoval však smrť. Smrť ako protiklad, ako istota, ktorá „nikoho nevynechá“, neudeľuje žiadne výnimky, ba je priam „odmenou“ za život. Bol zmierený s obidvomi: so životom i so smrťou. A hoci smrť ešte neočakával a mal plno ďalších „spisovateľských“ plánov..., táto „odmena“ za život sa dostavila skôr.

Slovenská filozofická obec stratila v osobe Teodora Münza jednu z najvýznamnejších osobností moderných dejín, profesionálneho odborníka, kolegu, učiteľa, priateľa. Zostane však navždy v našich srdciach a veríme, že jeho odkaz bude trvalou inšpiráciou pre nasledujúce generácie filozofov a filozofiek na Slovensku.

Češť jeho pamiatke!

Zlatica Plašienková

Ein Andenken an Teodor Münz

Dr. h. c. PhDr. Teodor Münz, CSc.
(1. 1. 1926 – 14. 7. 2022)

Am 14. Juli 2022 wurde die slowakische philosophische Gemeinschaft von einer traurigen Nachricht getroffen. Im Alter von sechsundneunzig Jahren verstarb einer der bedeutendsten slowakischen Philosophen, Experte für Geschichte der Philosophie, Übersetzer philosophischer Werke aus dem Deutschen, emeritiertes Mitglied vom Institut für Philosophie der Slowakischen Akademie der Wissenschaften und externer Lehrbeauftragter der Philosophischen Fakultät der Comenius-Universität in Bratislava, Dr. h. c., PhDr. Teodor Münz, CSc.

Teodor Münz wurde am 1. Januar 1926 in der Kleinstadt Vrútky geboren, einem nordslowakischen Eisenbahnknotenpunkt in der Nähe der Städte Žilina und Martin. Zu seinem Geburtsort und dessen Umgebung hatte er eine sehr herzliche Beziehung. Soweit es seine Gesundheit zuließ, reiste er jedes Jahr mit dem Zug von Bratislava dorthin zu Besuch. Dort wurden auch seine Eltern begraben, denen er immer mit Respekt gedachte. Sie waren es, die ihm die Grundsätze des unermüdlichen Fleißes, der